

BIBLIA: SURSĂ FUNDAMENTALĂ ÎN DEZVOLTAREA ȘI IMPLEMENTAREA VALORILOR UMANE

Elisei RUSU, PhD

*Institutul Teologic Creștin după Evanghelie „Timotheus”
din București, Romania
elisei.rusu56@gmail.com*

ABSTRACT: The Bible: Fundamental Source in Developing and Implementing Human Values.

It was said that human values are the most important things in life for a person, a community, a nation, and the whole world. This is true because human values give direction, consistency, and continuity to humans on their daily life and activities. At the community, national, and global level, human values keep peace, harmony, and cooperation in developing wellbeing strategies and plans at the larger scale.

In this article, the author studies the human values and their sources, considering that the Bible should be one of most reliable and valuable sources for them. By showing the value of the Bible in developing and implementing human values, the author emphasizes the benefits of applying biblical principles in developing human values in people, communities, and the whole society.

Keywords: *Bible, character, integrity, social influence, religious freedom, human values.*

Introducere

Valorile umane sunt principii, convingeri și credințe personale pe care cineva le adoptă și le practică în viața de zi cu zi. Faptul că este folosit termenul „valori” înseamnă că oamenii consideră că sunt importante și demne de a fi păstrate și promovate.

Valorile umane pot fi denumite și principii care promovează binele și bunăstarea și previn răul și distrugerea. Deoarece oamenii au abilitatea unică de a-și defini identitatea, au posibilitatea să-și aleagă valorile și își

stabilesc setul de credințe. Acestea trei influențează într-un mod direct comportamentul oamenilor.

Autorul acestui articol consideră că una dintre cele mai importante surse ale valorilor umane este Biblia, care este temelia religiilor iudaice și creștine. Pentru ca cineva să poată adera la un set viabil de valori umane trebuie să cunoască, să creadă și să aplice principiile bibliei în viața personală, de familie și socială. Numai în felul acesta oamenii vor căpăta libertate personală, socială și religioasă.

În acest articol autorul va descrie, la început, valorile umane, și felul în care acestea se formează și se transmit. În partea a doua a articolului va fi prezentată învățătura Bibliei care formează valorile umane și felul în care aceste învățături pot fi aplicate de om pentru a beneficia de un set de valori umane care să fie benefice pentru sine, pentru relația cu semenii și pentru societate.

1. Valorile umane

Valorile umane sunt un subiect important în aceste zile când tensiunile sociale se înmulțesc, oameni din grupări sociale diferite sunt în conflict iar țări importante din lume sunt în război convențional sau într-un război rece care poate degenera oricând într-o confruntare armată. Subiectul este important pentru că toți, dar absolut toți, susțin că au valori fundamentale importante pe care le cred și pentru care luptă.

Pentru a clarifica dilema creată de dezinformare, demagogie și neștiință, se vor căuta definițiile cele mai simple și concrete despre valorile umane.

1.1. Definiția valorilor umane

Înainte de a da o definiție a valorilor umane trebuie să fie clarificat termenul de „valoare”. Acest termen este ambiguu deoarece este folosit de foarte multe ori într-un mod abuziv și chiar fără discernământ de filosofi, psihologi, specialiști în politică, economiști, sociologi, antropologi, ingineri, medici, avocați și mulți alții.

„Valoare” este un termen cu rădăcini latine, „valere”, care înseamnă „a fi valoros”. Deci, cuvântul „valoare”, prin etimologia sa, se referă la ceva care merită apreciat, promovat și protejat. În contextul acestui articol, din punct de vedere teologic, „valorile umane” se referă la virtuți, adică niște trăsături de caracter pe care un om ar trebui să le aibă intrinsec, dar care să se manifeste și în relația cu semenii.

Despre acest aspect, Directorul ITM-SIA Business School, R.G. Ratnawat, scria în 2018 în articolul „Înțelegând valorile și rolul lor în viața omului”,

Valorile umane sunt cele mai importante lucruri în viață—ele sunt atât de importante încât oamenii sunt și ar trebui să fie gata să sacrifice aproape orice ca să trăiască cu aceste valori. Onestitate, integritate, dragoste și fericire sunt câteva dintre valorile fundamentale și finale pe care ființele umane ar trebui să caute să le obțină, să le practice și să trăiască cu ele.¹

De ce sunt valorile umane atât de importante? Pentru că ele ajută omul să înțeleagă cu claritate de ce face ceea ce face și-i dă continuitate și consistență în viață. Valorile umane sunt cea mai adâncă aspirație a umanității și sunt temelia vieții omului atât la nivel individual cât și la nivel social. În plus, valorile umane îi dau omului posibilitatea să trăiască în armonie cu restul lumii, pentru că sunt universale în natura lor și sunt, din punct de vedere teoretic, împărtășite de toată lumea, indiferent de naționalitate, cultură sau religie.

1.2. Identificarea valorilor morale

Cea mai simplă metodă de a identifica valorile umane personale, ale semenilor și cele sociale este pregătirea unei liste cu valorile personale, profesionale și sociale cele mai importante. În momentul în care lista este scrisă, se va observa că există mai multe categorii de valori umane. Printre cele mai importante sunt:

a. *Valori morale fundamentale și valori morale umane instrumentale.* Valorile fundamentale devin adesea trăsături de caracter care sunt numite uneori și valori definitive. Ele pot fi benefice sau dăunătoare. Acestea nu se pot schimba ușor și influențează viața într-un mod dramatic. Cele mai des întâlnite valori umane fundamentale sunt: fericirea, siguranța familiei, libertatea, pacea internă, excelența profesională, respectul de sine, recunoașterea valorii personale și viață liniștită și confortabilă. Valorile umane instrumentale sunt, după psihologul Milton Rokeach², modalități specifice de comportament. Ele nu sunt un scop în sine, ci numai modalități de a atinge scopul final.

1 R. G. RATNAWAT (2018). *Understanding values and their role in human life*, 31.05.2018. Descărcat în data de 21.08.2022

2 Milton ROKEACH, *The Nature of Human Values*. Free Press, MI, 1973.

b. *Valori intrinseci și valori extrinseci.* Valorile intrinseci sunt scopuri în sine și stau la temelia comportamentului etic. Cele mai importante sunt: sinceritatea, autocontrolul, curajul, pacea, autenticitatea și integritatea. În diferent de consecințe, valorile intrinseci sunt benefice pentru că formează un caracter frumos. Valorile extrinseci sunt valorile umane care sunt obținute prin dobândirea valorilor intrinseci. Valoarea lor se vede în creșterea în cunoștință și înțelepciune, sau/și în sănătate, faimă, bani și poziție socială.

c. *Ierarhizarea valorilor umane după ierarhia nevoilor omului de Dr. Abraham Maslow.* În piramida concepută de A. Maslow supraviețuirea este mai importantă decât siguranța, care este superioară acceptării sociale. Respectul de sine și nevoia de recunoaștere socială apar ca nevoie umană după ce acceptarea socială a avut loc. De asemenea, autorealizarea poate fi urmărită numai după ce respectul de sine a fost împlinit.³

1.3. Formarea și transmiterea valorilor morale

La nivel individual, valorile morale se formează din copilărie în urma interacțiunii cu părinții, prietenii, instituțiile religioase, educația școlară, experiențele personale și societatea. Crezul religios, sistemul social în care funcționează și, într-o oarecare măsură, condiția socio-economică, influențează omul în clarificarea și consolidarea valorilor umane fundamentale și instrumentale. În timp ce valorile fundamentale se dezvoltă în timp, trecând prin fazele dezvoltării omului, valorile instrumentale sunt influențate de experiențe și împrejurări. De asemenea, valorile intrinseci se cristalizează și devin convingeri personale care se manifestă într-un caracter frumos și echilibrat.

Rolul familiei în dezvoltarea valorilor umane într-un copil încă din primii ani de viață este fundamental. Într-o familie în care părinții consideră valoroase și indispensabile promovarea și trăirea valorilor umane fundamentale, vor transmite copiilor lor aceste valori prin exemplul personal, nu numai prin cuvinte și educație. Din experiența vieții se vede că, în lume, există o discontinuitate între valorile fundamentale și comportamentul de zi cu zi al oamenilor. Pentru a evita această disfuncționalitate, valorile umane trebuie revizitate, reamintite ba chiar reînvățate chiar la nivelul părinților, nu numai al copiilor.

Autorul acestui articol consideră că unul dintre cei mai importanți factori pentru a păstra vie în mintea și inima oamenilor valorile umane fun-

3 A. H. MASLOW, "A theory of human motivation", *Psychological Review*, 1943, 50(4), 370-96.

damentale este citirea Bibliei. Dar nu numai citirea, ci și cunoașterea, și aplicarea principiilor biblice în familie sunt ingredientul formării și transmiterii valorilor umane fundamentale. Aceste valori umane fundamentale se numesc în teologie *virtuți* și, conform învățăturilor Bibliei, pot fi căpătate numai prin har dumnezeiesc în ascultare de Biblia, Cuvântul lui Dumnezeu și prin iluminarea și împuternicirea Duhului Sfânt. Această lucrare dumnezeiască nu încetează nici astăzi, ci poate acționa asupra oricărui om care se lasă lucrat de Dumnezeu, după cum afirmă și Dr. Ieremia Rusu: „Harul lui Dumnezeu este etern, deoarece începe înainte de crearea universului, prin alegerea divină, se manifestă în prezent și se va manifesta veșnic prin glorificarea credinciosului împreună cu Domnul Isus Hristos în noua creație.”⁴ Asupra acestui subiect se va reveni în partea a doua a acestui articol.

O altă modalitate de formare și transmitere a valorilor umane în primii ani de viață este educația școlară care conține mai mulți factori: calitatea educației, programa analitică, profesionalismul educatorului, implicarea părinților și dorința de a învăța a elevului. Educația a fost privită întotdeauna ca cel mai important instrument de formare a ființei omenești. Pe lângă transmiterea cunoștințelor un sistem educațional bun are în vedere și formarea personalității și a caracterului elevului, promovarea dreptății sociale, a stării de echilibru personal, dezvoltarea abilităților sociale și a lucrului în echipă.

La baza educației ar trebui să stea motivarea nu manipularea, convingerea nu constrângerea și bucuria de a studia nu încrâncenarea. Din perspectiva autorului, aceste deziderate pot fi atinse dacă (1) se construiește o filozofie educațională de calitate, cu o programă analitică îndreptată spre formarea de oameni, nu numai de transmitere a cunoștințelor și (2) care să fie predată de profesori educați, conectați la societate și adaptați la tehnologia modernă a mileniului trei. Sistemul educațional învechit, programa analitică încărcată și lipsa de pregătire profesională și de empatie față de elevi a educatorilor duc la deformarea personalității elevilor și la distorsionarea valorilor umane fundamentale. Copiii nu capătă deprinderi intelectuale de a învăța cum să învețe, ci vor învăța să copieze și, mai târziu, să plagieze. Într-un sistem bazat pe performanță nu pe dezvoltare personală, elevii nu vor învăța lucrul în echipă ci competiția și câștigarea locului întâi

4 Ieremia RUSU, *Cine sunt creștinii după Evanghelie?*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2011, p. 169

pe orice cale. Iar într-un sistem în care cei cu resurse materiale pot face ce vor, elevii vor învăța să fure și să înșele pentru a avea și ei „libertatea” și „privilegiile” celor avuți. Da, educația este foarte importantă pentru a transmite valorile umane fundamentale. Dr. Murza accentuează acest aspect când se referă la rolul educativ pe care îl au predicatorii și învățătorii în cercurile creștine: „Predicatorii și învățătorii trebuie să nu uite că în societate fiecare creștin are nevoie să fie întărit în credință pentru că numai așa va putea răspunde corespunzător oricărei influențe și va rămâne tare în orice situație.”⁵

2. Rolul Bibliei în dezvoltarea și implementarea valorilor umane

În acest articol, autorul vede libertatea religioasă ca fiind manifestată și prin dreptul omului de a avea o Biblie, de a o citi, de a o studia și de a o crede. Ba mai mult, libertatea religioasă se manifestă prin dreptul de a trăi după poruncile și principiile ei fără discriminare socială sau religioasă și de a o transmite mai departe, mai întâi în familie, dar și în școală și în societate. Dr. Luca-Samuel Leonte spunea că, încă de la început, creștinii au accentuat „studierea profundă a cuvântului lui Dumnezeu, urmată de o preocupare permanentă pentru aplicarea învățăturilor în viața personală.”⁶

Biblia, Cartea cărților, pentru un creștin, a avut și încă are, un rol determinant în dezvoltarea și implementarea valorilor umane fundamentale, a virtuților pe care fiecare om de bine și le dorește în viața personală dar și în relația cu aproapele. Rolul fundamental al Bibliei se vede și din faptul că „...prin aceasta Dumnezeu și-a exprimat așteptările pe care le are din partea ființelor create, în mod special, din partea omului.”⁷

Deși mulți oameni consideră Biblia ca fiind valoroasă și folositoare pentru dezvoltarea morală a unui om, foarte puțini citesc din ea sau nu au citit-o vreodată. Din această cauză, părerea generală despre Biblie este bună, dar numai la nivel teoretic, fără o implicare practică și fără a se căuta

5 Otniel MURZA, „Some Considerations Regarding the Importance of Using the Old Testament in Sermons and Teaching”, *Proceedings of the 24th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, October 17-18, 2021, pp. 143-151, aici p. 146.

6 Luca-Samuel LEONTE, *Trăsăturile Esențiale ale Bisericii Primare*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2019, p.169.

7 Otniel MURZA, „Libertatea de exprimare și acțiune ca parte a naturii umane în relațiile cu Dumnezeu și cu semenii”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, vol. 9, nr. 1, 2021, pp. 300-315, aici, p. 302.

transmiterea învățăturilor ei în copii, adolescenți și tineri. De aceea valorile morale ale Biblie se regăsesc tot mai puțin în educația generațiilor tinere.

Iată câteva motive pentru care oamenii trebuie să cunoască valorile morale ale Bibliei:

2.1. Importanța învățării valorilor Bibliei

Biblia este sursa primară pentru ca generația viitoare să capete înțelepciune, onestitate și integritate. Deși sunt multe cărți bune care ajută la formarea unui caracter frumos, Biblia are un avantaj în plus: este Cuvântul inspirat al lui Dumnezeu pentru fiecare om în parte, ceea ce-l face personal și personalizat. În fiecare moment al vieții, indiferent de circumstanțele prin care trece un om, Biblia vorbește acestuia după nevoia directă pe care o are. În cazul în care transmiterea valorilor biblice începe din copilărie, viața aceluși om va fi marcată pentru totdeauna. Acest lucru îl spune cartea Proverbele 22, cu versetul 6: „Învăță pe copil calea pe care trebuie să o urmeze și când va îmbătrâni, nu se va abate de la ea.”

Biblia este cu atât mai importantă pentru că îi face cunoscut omului planul de salvare al lui Dumnezeu și-i descoperă voia lui Dumnezeu pentru viața de zi cu zi dar și pentru viața veșnică. În același timp, Biblia îl ajută pe om ca să-și stabilească, să-și restaureze și să-și consolideze sistemul personal de credințe, valori și atitudini. Apostolul Iacov spune că un om care urmează percepțiile biblice are o înțelepciune de sus care este curată, pașnică, blândă, ușor de înduplecat, plină de îndurare și de roade bune, nepărtinitoare și autentică, fără fățarnicie (Iacov 3:13-17). Toate acestea sunt valori umane fundamentale care dezvoltă caracterul omului și-l ajută să aibă o influență benefică în jur.

2.2. Biblia ajută omul să fie un cetățean bun

Un om care cunoaște și împlinește învățăturile Bibliei este și un cetățean de valoare al societății în care trăiește. Biblia spune că omul trebuie să-L iubească pe Dumnezeu cu toată inima, cu tot sufletul și cu toată ființa. Dar nu se oprește aici ci, prin gura Mântuitorului Isus Cristos spune că următoria îndatorire a omului este să-și iubească semenul ca pe sine însuși (Ev. Luca 10:27). Este interesant că președintele american Theodore Roosevelt a înțeles cât de important este pentru o societate ca oamenii să cunoască Biblia: „Pentru bunăstarea unei națiuni este important ca viețile oamenilor să fie bazate pe principiile Bibliei. Nici-un om, indiferent dacă este educat

sau mai puțin educat, nu-și poate permite să nu cunoască Biblia.” Un om care are principiile Bibliei ca valori umane fundamentale produce echilibru în jurul lui și dă siguranță familiei și concetățenilor.

Un lucru este foarte important de menționat și anume că, de la anumite categorii sociale, se așteaptă viețuirea după niște valori umane fundamentale puternice. Este vorba de liderii spirituali, academici, politici, medici și avocați, oameni influenți din lumea afacerilor. Toți aceștia, care au o influență mare în societate și mai multă putere decât marea majoritate a oamenilor, ar trebui să cunoască Biblia și să o aplice. În felul acesta vor avea un impact pozitiv în societate și, prin exemplul lor bun, pot influența pe cei din jur. În același timp, toți aceștia, pentru că au mai multă putere, au și mai multe oportunități de a încălca codul valorilor umane, iar exemplul lor negativ are un impact mai mare asupra celor din jur, ceea ce duce la degradare socială.

2.3. Biblia ajută omul să-i cunoască Autorul

Ceea ce urmează s-ar putea să fie împotriva curentului general, dar este fundamental de știut că nimeni nu poate învăța despre Biblie sau să aplice percepțiile Bibliei cu adevărat fără să-L cunoască pe Dumnezeu, Autorul Bibliei. Este adevărat că Biblia spune clar că Dumnezeu nu poate fi cunoscut prin simțurile omenești pentru că, așa după cum spune și Ieremia Rusu, „Biblia afirmă în mod explicit că Dumnezeu este Spirit sau Duh.”⁸. Dar tot Biblia informează că Dumnezeu poate fi cunoscut prin Isus Cristos, Fiul Său care s-a întrupat și a venit pe pământ pentru a muri pentru păcatele oamenilor. În felul acesta s-a realizat legătura omului cu Dumnezeu și omul a putut să-L cunoască pe Creatorul și Susținătorul omenirii și al întregului univers.

În momentul în care omul a putut să-L cunoască pe Dumnezeu, a căpătat și abilitatea de a trăi valorile umane, sau virtuțile lui Dumnezeu. Dar aceste virtuți trebuie să fie înțelese, dezvoltate, puse în practică și susținute prin puterea lui Dumnezeu. Valorile umane biblice sunt împărțite în două categorii: iubirea față de Dumnezeu și iubirea semenilor. În acest articol accentul este pus pe iubirea semenilor, de aceea se va discuta o listă cu câteva virtuți care stau la baza relațiilor umane.

8 Ieremia RUSU, *Bazele biblice ale dogmaticii creștine după Evanghelie*, București, Editura Universitară, 2015, p. 55.

2.4. Lista unor valori umane descrise în Biblie

Deși lista virtuților creștine este lungă, autorul va scoate în evidență numai câteva valori umane fundamentale:

Înțelepciune – abilitatea de a discerne or judeca ce este adevărat, corect și de valoare veșnică. Înțelepciunea este diferită de cunoaștere, deși unii confundă aceste două noțiuni. Cunoașterea este informația căpătată prin experiență, gândire rațională sau învățare. Cunoștința poate exista fără înțelepciune, dar invers nu se poate. Cineva poate avea cunoștința dar să fie lipsit de înțelepciune. De exemplu, cineva poate învăța să conducă o mașină, dar are nevoie de înțelepciune ca să știe cu ce viteză să meargă pe un drum periculos. Înțelepciunea este un dar al lui Dumnezeu, după cum spune sfântul Iacov, „Dacă vreunuia dintre voi îi lipsește înțelepciunea, s-o ceară de la Dumnezeu, care dă tuturor cu mână largă... dar s-o ceară cu credință...” (Iacov 1:5-6a)

Onestitate – poate fi descrisă ca atitudinea de integritate, adevăr, refuzul de a face compromis, refuzul de a folosi minciuna și înșelătoria. Edwin Sandys (m. 1629), fondatorul primei colonii americane în Virginia, spunea că „Onestitatea este cea mai bună politică.” Onestitatea îl face pe om să se păstreze curat în motivațiile inimii lui, nu numai în acțiunile lui. Biblia atenționează omul cu privire la minciună și la sursa minciunii, arătând originea demonică a acesteia (Ioan 8:44). O viață construită pe minciună și înșelătorie poate duce la boală, iar o societate clădită pe minciună și înșelătorie se surpă într-un mod rapid și iremediabil.

Respect – aprecierea semenilor pentru faptul că sunt creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Recunoscând acest adevăr biblic fundamental descris în cartea Genezei (Gen. 1:26-27), un om nu poate permite denigrarea cuiva, nici calomnierea unora, și cu atât mai puțin, atacarea verbală sau fizică a semenilor. Respectarea autorității îngăduite de Dumnezeu și supunerea față de legile statului este o altă dovadă de respect. Dar, mai presus de toate, omul Îl respectă pe Dumnezeu și Biblia, Cuvântul Său.

Generozitate – calitatea omului de a fi darnic și generos cu cei care sunt în nevoie. El nu este egoist ci se dăruie pe sine, își folosește resursele materiale, abilitățile și timpul pentru a ajuta unde este nevoie. Biblia vorbește despre ajutorarea celor în nevoie, o acțiune care ar trebui implementată din ce în ce mai mult în aceste zile de criză. Atât Vechiul cât și Noul Testament încurajează oamenii să privească cu empatie la semenii lor și îi îndeamnă să-și ajute vecinul în necaz. Autorul a identificat peste 40 de

texte biblice care îndeamnă la ajutorarea celor în nevoie, săraci, orfani și văduve. Autorul consideră că, dacă oamenii ar lua aminte la aceste învățături, multe din problemele sociale ar fi rezolvate, iar nivelul de sărăcie al oamenilor ar fi mult mai scăzut.

Libertate – omul iubește libertatea chiar și atunci când nu știe ce să facă cu ea, pentru că „libertatea este oxigenul sufletului” spunea Moshe Dayan. Cu toate acestea, de cele mai multe ori libertatea trebuie câștigată, iar când o ai, trebuie păstrată într-un mod responsabil. Este cunoscut dictonul că „libertate nu înseamnă să faci ce vrei, ci să faci ce trebuie.” Din nefericire există pericolul abuzării puterii, ceea ce duce la o fugă de libertate ca fiind ceva rău sau dăunător. Pentru acest drept fundamental al omului, Biblia are o descriere simplă, dar unică, spusă de Domnul Isus Cristos în Ioan 8:32, „veți cunoaște adevărul, și adevărul vă va face liberi.” Din spusele Mântuitorului, adevărata libertate vine numai în urma cunoașterii adevărului, iar adevărul este Isus Cristos (Ioan 14:6).

Concluzie

Valorile umane sunt deosebit de importante și de dorit în viața personală, de familie și socială. În momentul în care le descoperi sau sunt învățate, omul trece la un alt nivel atât din punct de vedere emoțional, cât și intelectual și etic. Caracterul omului se formează iar influența lui devine pozitivă și determină schimbări în bine la nivel personal, familial și social.

Valorile umane care lucrează în viața oamenilor împiedică răspândirea răului și oprește acțiunile beligerante ale celor dornici de război. Ele produc o atmosferă de bine și respect care ajută la dezvoltarea și bunăstarea societății. Dar implementarea valorilor umane cere timp, implicare și surse corecte de formare. Educația are un rol important în transmiterea și implementarea valorilor umane, iar familia, biserica și școala joacă un rol fundamental în formarea tinerelor generații.

Un rol fundamental în formarea, transmiterea și practicarea valorilor umane îl are Biblia, care transmite mesajul dătător de viață al lui Dumnezeu pentru omenire. Înțelepciunea, onestitatea, respectul, generozitatea și libertatea sunt numai câteva dintre valorile umane pe care Biblia le promovează, le susține și le dezvoltă în oamenii de bine. Cei ce înțeleg rolul pe care îl are Biblia în formarea și transmiterea valorilor umane vor practica cu bucurie învățăturile ei și le vor transmite cu încredere și celor din jur. Iar

cei care sunt în poziții de autoritate și influență au datoria să cunoască și să pună în practică învățăturile Bibliei care îi vor ajuta să trăiască și să transmită adevăratele valori umane.

Bibliografie:

- *Biblia*, versiunea Dumitru Cornilescu revizuită (2021).
- Leonte, Luca-Samuel, *Trăsăturile Esențiale ale Bisericii Primare*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2019.
- Maslow, A. H., „A theory of human motivation”, *Psychological Review*, 1943.
- Murza, Otniel, „Some Considerations Regarding the Importance of Using the Old Testament in Sermons and Teaching”, *Proceedings of the 24th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities*, October 17-18, 2021, pp. 143-151.
- Murza, Otniel, „Libertatea de exprimare și acțiune ca parte a naturii umane în relațiile cu Dumnezeu și cu semenii”, *Jurnalul Libertății de Conștiință*, vol. 9, nr. 1, 2021, pp. 300-315.
- Ratnawat, R. G., *Understanding values and their role in human life*, 2018.
- Rokeach, Milton, *The Nature of Human Values*, Free Press, MI., 1973.
- Rusu, Ieremia, *Cine sunt creștinii după evanghelie?*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2011.
- Rusu, Ieremia, *Bazele biblice ale dogmaticii creștine după Evanghelie*, Editura Universitară, București, 2015.